

De economische vooruitzichten van Aruba als zelfstandige staat

De eind 1985 gehouden verkiezingen op Aruba voor de samenstelling van de volksvertegenwoordiging na de ingang van de 'status aparte' op 1 januari 1986 hebben een politieke aardverschuiving te zien gegeven waarvan de consequenties voor de sociaal-economische ontwikkeling op dit moment nog niet zijn te overzien. De overgang van gecentreerde, op populisme gebaseerde macht van één partij naar een meer pluriforme besluitvorming kan mogelijk ideeën en initiatieven losmaken die tot dusverre verborgen waren gebleven. Het laatste rapport van het IMF over Aruba ziet, onder de gebruikelijke voorwaarden, een redelijk gunstige toekomst. Wel wordt allerwegen aan Nederland een grote verantwoordelijkheid voor de toekomstige ontwikkeling van Aruba toegekend.

DRS. H.N. HOOGENDONK*

De Antilliaanse werkelijkheid

Tegelijk met de staatkundige vernieuwing is op Aruba ook een nieuwe politieke situatie ingetreden. Daarmee leek het of de al vaak voor de Nederlandse Antillen als geheel gestelde vraag 'Onafhankelijkheid ja of nee' weer actueel werd. Maar voor de Nederlandse regering geldt sinds de Rondetafelconferentie van maart 1983 nog altijd dat in ieder geval voor Aruba het antwoord op die vraag vastligt en dat de onafhankelijkheid zal ingaan op 1 januari 1996.

De per 1 januari 1986 ingetreden 'status aparte' heeft het karakter van een tienjarige overgangperiode. Deze staatkundige verandering geeft ogenschijnlijk geen aanleiding tot extra economische steun van Nederland aan de beide nieuwe Koninkrijkspartners Aruba en de 'Antillen van de Vijf'. Nog is de levensstandaard er bijzonder hoog in vergelijking met vele andere landen in het Caraïbisch gebied. Zowel Aruba als Curaçao hebben de laatste jaren sterk geprofiteerd van de inkomsten uit de olieraffinage, het toerisme en het 'offshore-banking'. Maar het economisch perspectief is voor beide eilandgebieden uiterst somber. Veel van de inkomsten zijn consumptief besteed en er is weinig geïnvesteerd in het opbouwen van een evenwichtige economische structuur. Bovendien zijn er ongunstige externe ontwikkelingen. Zowel Nederland als de VS namen belastingmaatregelen die de aantrekkelijkheid van offshore-banking zullen verminderen. Venezuela, waarvan de inwoners goede klanten waren van zowel de Curaçaose winkels als de Arubaanse hotels, devalueerde zijn geldeenheid, de bolívar, vorig jaar met 30%.

Een probleemstelling laat zich dan ook op het oog vrij gemakkelijk formuleren: wat zijn de economische kansen voor Aruba en welke rol kan Nederland spelen bij het realiseren daarvan? Maar er is meer te vragen. Aruba zal niet tot zijn onafhankelijkheid kunnen wachten met het zelfstandig voeren van een ontwikkelingsbeleid. Al tijdens de status aparte zal het daaraan vorm moeten geven. De structurele beleids marges zullen echter uiterst smal zijn als gevolg van de kleine schaal van het land: zodra Aruba straks volledig los is uit het staatsverband van de Nederlandse Antillen zal het één van de vele kleine eiland economieën in het Caraïbisch gebied zijn, een economische gemeenschap die sinds de vestiging van de Verenigde Staten als wereldmacht, duidelijk binnen de Amerikaanse economische invloedssfeer ligt 1).

De huidige arbeidsmarktsituatie

Voor de manier waarop een land de weerslag van de economische ontwikkeling in de wereld er omheen ondervindt, is de werkgelegenheid een bij uitstek gevoelige indicator. Een momentopname van de arbeidsmarkt op grond van de situatie in het jaar 1981 - toen dus de beide olieraffinerijen nog volop draaiden - toont aan dat Aruba er binnen het geheel van de Antillen steeds vrij gunstig heeft voorgestaan (tabel 1). Het grote verschil in werkloosheidspercentage tussen Aruba en de Antillen wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door Curaçao. Daar bedroeg de werkloosheid in 1981 liefst 14%. Dat percentage liep in 1982 op tot 16 en in 1984, dus nog voordat de gesprekken over een eventuele sluiting van de Shell-raffinaderij op gang kwamen, tot 24, het hoogste van alle zes eilandgebieden.

De verdeling van de werkgelegenheid is weergegeven in tabel 2. Het toerisme als pijler van de sector handel en horeca en de sector sociale dienstverlening (lees: de overheid) springen er duidelijk als grootste werkgevers uit. De toenmalige werkgelegenheid in de Lago-olieraaffinaderij kan op de helft van die in de sector industrie op Aruba worden gesteld. Voor de Antillen als geheel komt de werkgelegenheid in Lago en Shell te zamen, ruim geschat, op ongeveer een derde van die in de industrie.

* De auteur is universitair docent bij de Vakgroep Macro-economie en lid van de Werkgroep Arbeidsverhoudingen en Werkgelegenheid in het Caraïbisch gebied van de Universiteit van Amsterdam. Hij dankt het Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken voor de verleende medewerking bij het raadplegen van documentatie.

1) Dat wordt ook benadrukt in Ray S. Cline en Georges Fauriol, *Trouble in paradise, managing an emergency in the Dutch Caribbean*, Centrum voor Strategische en Internationale Studies van de Universiteit van Georgetown. In dat rapport worden de toekomstige economische problemen van de Nederlandse Antillen tegen het licht gehouden van de algemene politieke en economische situatie in de Caraïbische regio.

Tabel 1. Het arbeidsaanbod op Aruba en de Nederlandse Antillen per 1 februari 1981, in aantallen personen

	Aruba	Ned. Antillen
Bevolking	60.312	231.932
wv. van 15-65 jaar	40.704	149.440
Beroepsbevolking a)	23.862	87.954
Deelnemingspercentage	58,8	58,9
Werkgelegenheid	22.936	79.132
Werkloosheid	926	8.822
Werkloosheidspercentage	4,0	10,0

a) Niet tot de beroepsbevolking is gerekend dat deel van de bevolking dat wel werk zoekt, maar niet als zodanig staat geregistreerd. Voor de Antillen omvat deze laatste groep 6.510 personen waarvan 3.660 vrouwen. Als zij wel zouden worden meegeteld loopt het werkloosheidspercentage op tot 16.
Bron: *Census '81, Tweede Algemene Volks- en Woningtelling Nederlandse Antillen*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Willemstad, mei 1983.

Tabel 2. Verdeling van de werkgelegenheid naar bedrijfstak voor Aruba en de Nederlandse Antillen per 1 februari 1981, in aantallen personen

	Aruba		Ned. Antillen	
	aantal	%	aantal	%
Landbouw en visserij	36	0	298	0
Mijnbouw	4	0	176	0
Industrie	1.991	9	8.320	11
Openbare nutsbedrijven	481	2	1.693	2
Bouwnijverheid	1.812	8	6.873	9
Handel en horeca	7.513	33	21.260	27
Transport en communicatie	1.265	6	5.792	7
Zakelijke dienstverlening	1.030	4	4.881	6
Sociale dienstverlening	8.783	38	29.676	38
Niet te classificeren	21	0	163	0
Totaal	22.936	100	79.132	100

Bron: *Census '81, Tweede Algemene Volks- en Woningtelling Nederlandse Antillen*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Willemstad, mei 1983.

Gedurende de jaren ná 1981 was de gestage toeneming van de werkgelegenheid in het toerisme de enige zichtbare verschuiving in het patroon. Ook de sector transport (waaronder opslag) en communicatie nam iets toe, terwijl de industrie, het bank- en verzekeringswezen en de overheid vrij constant bleven. De sluiting van Lago in 1985 heeft de werkgelegenheid in de industrie op Aruba vrijwel gehalveerd 2), terwijl ook de bouwnijverheid als belangrijkste toeleverende sector sterk heeft moeten inleveren. Het toerisme zal nu voorlopig niet alleen qua werkgelegenheid maar ook qua toegevoegde waarde de boventoon gaan voeren. Voor de Nederlandse Antillen als geheel valt uit de *Bedrijvenenquête 1985* te concluderen dat de jaren 1983 en 1984 zich kenmerkten door een forse inkrimping van het aantal arbeidsplaatsen bij de bestaande bedrijven, vooral in de industrie- en constructiesector.

Voor 1985 waren de vooruitzichten eveneens uiterst somber; de in 1984 ingezette loonkostenmatiging zal zich naar verwachting in 1985 nog duidelijker hebben afgetekend, maar de aanpassingen zullen niet voldoende zijn om de resultaten van de meeste bedrijven te verbeteren. Op Aruba echter zal naar verwachting het zware verlies aan arbeidsplaatsen in het bedrijfsleven tot het jaar 1985 beperkt blijven en in 1986 tot stilstand worden gebracht. Het beeld voor de zes eilanden te zamen is daarmee in overeenstemming, zoals tabel 3 laat zien.

Voor Aruba komt de werkgelegenheidsontwikkeling per saldo neer op een teruggang in het aantal arbeidsplaatsen van 23% en voor de Antillen van 11%. Daartegenover staat wel dat Aruba het leeuwedeel bijdraagt aan de opleving in 1986; de heropening na de restauratie van het Aruba Caribbean Hotel door de Golden Tulip/KLM-combinatie alsmede nog een aantal projecten in de toeristensector zijn voor een belangrijk deel daarvoor verantwoordelijk. Voor de Antillen komt de teruggang in de industrie in 1986

Tabel 3. Verwachte netto mutaties op Aruba en de Nederlandse Antillen in het aantal arbeidsplaatsen bij bedrijven met meer dan 50 werknemers over de periode 1983-1986, in aantal personen

	Aruba	Ned. Antillen
Stand op 31 december 1983	5.938	19.691
Mutatie jaar 1984	- 369	- 768
Mutatie jaar 1985	- 1.105	- 1.163
Mutatie jaar 1986	+ 127	+ 174
Stand op 31 december 1986	4.591	17.434

Bron: *Bedrijvenenquête 1985*, Willemstad, Curaçao, blz. 16.

geheel tot stilstand; dit geldt ook voor de – meer geleidelijke – teruggang in de handel. De bouwnijverheid zal naar verwachting ook voor de Antillen als geheel in 1986 weer even sterk gaan aantrekken als de toeristensector.

Deze verwachtingen worden onderschreven in een recent rapport van het Internationale Monetair Fonds. Volgens dit rapport kan Aruba al in 1988 de klappen van de Lago-sluiting en het wegvallen van het Venezolaanse toerisme hebben overwonnen en weer economische groei, volledige werkgelegenheid en evenwicht op de overheidsbegroting kennen. Daarvoor moet èn het toerisme toenemen èn, gebruikelijk bij IMF-aanbevelingen, aan een aantal stringente voorwaarden zijn voldaan, zoals verhoging van de belastingdruk – van 28% in 1984 tot 37% in 1988 – en sterke vermindering van de overheidsuitgaven – van NAF 356 mln. in 1984 tot NAF 276 mln. in 1988 3).

Er is aanleiding tot een tweetal kritische kanttekeningen bij de verwachtingen van het IMF. In de eerste plaats lijkt het op het oog zeer de vraag of het IMF de uitstoot van arbeid uit de overheidssector, die het gevolg zal zijn van bezuinigingen op de overheidsuitgaven, wel heeft betrokken bij de berekening van de nieuwe arbeidsmarktsituatie na de voorziene heropleving van het toerisme. Aangenomen mag worden dat het voor het overgrote deel de laaggeschoolde en dus slecht herplaatsbare werknemers zijn die moeten afvloeien. (Maar mogelijk gaat het IMF er van uit dat de toekomstige werklozen wel naar Nederland zullen emigreren.)

In de tweede plaats wordt wat betreft de verlevendiging van de Arubaanse economie na het te verwachten dieptepunt in 1986 wel erg sterk gerekend op de uitbreiding van het toerisme en getwijfeld aan de kansen op succes van 'diversificatie' van de economie. Zóu die toeneming van het toerisme inderdaad plaatsvinden, dan is het nog de vraag of de opbrengst ervan ook inderdaad aan de Arubaanse economie als geheel, d.w.z. aan de samenleving, ten goede komt. Zolang de dollar nog de gangbare munteenheid is en de overige belemmeringen voor het toeristenverkeer uit Europa nog sterk zijn – o.a. door monopolievorming in het vliegverkeer op de Antillenroute – zal de voornaamste bron van toerisme toch de Verenigde Staten blijven, en de activiteiten van Amerikaanse touroperators bewerkstelligen dat het grootste deel van de extra inkomsten in de VS zelf blijft. Het Arubaanse reiswezen zal daarom eerst de ruimte moeten krijgen om zich een plaats te verwerven in het financiële circuit dat met het toerisme samenhangt. Als dat lukt blijft er alle reden om het aanbod van toeristische voorzieningen in stand te houden en waar nodig te versterken, en het bovendien niet uitsluitend op

2) Op dit moment is nog met geen woord te voorspellen wat de gesprekken met Venezuela over het draaiende houden van Lago zullen opleveren.

3) *International Monetary Fund, Report on Aruba*, Washington, juni 1985; becommentarieerd door Henk Timmer, IMF op Aruba, economic recovery possible by 1988, *Aruba*, jg. 5, nr. 2. Het is wel de vraag of het IMF bij zijn aanbeveling tot sterke vermindering van de overheidsuitgaven er rekening mee heeft gehouden dat Aruba als gevolg van de 'status aparte' voor collectieve uitgaven komt te staan die tot nog toe door de centrale overheid van de Nederlandse Antillen werden gedaan.

de witte zandstranden te concentreren, maar ook naar de natuurgebieden in het noorden te leiden. Op dat punt doet het rapport-Melchior een aantal voorstellen die de moeite van het bestuderen waard zijn 4).

Kleinschaligheid en ontwikkelingsbeleid

Hoewel de Nederlandse Antillen voldoen aan een aantal kenmerken die in de literatuur van de laatste jaren steevast aan kleine landen worden toegeschreven – een laag inwonertal, als regel beneden de één miljoen, en een kleine grondoppervlakte – beantwoorden zij ook aan het beeld, dat een kleine schaal op zich nog niet hoeft te betekenen dat het nationale produkt c.q. inkomen per hoofd van de bevolking ook uitzonderlijk laag is. Maar dat neemt niet weg dat kleine samenlevingen bijzonder afhankelijk zijn van de betrekkingen met het buitenland. Uitvoer van goederen en diensten is nodig omdat de binnenlandse markt in het algemeen te klein is om industriële ondernemingen rendabel te doen produceren en om de invoer te betalen. De invoer van goederen en diensten is nodig omdat als regel hun produktiestructuur ontoereikend is om alles wat de bevolking nodig heeft te kunnen voortbrengen. Dat maakt hen kwetsbaar ('vulnerable') voor wat er in de wereld om hen heen gebeurt 5). Het is trouwens ook dat kenmerk dat in het algemeen als symptomatisch voor kleine ontwikkelingslanden wordt beschouwd 6). Verder legt de overheidssector – beheer van de eiland eigendommen, onderwijs, gezondheidszorg, infrastructuur, veiligheid – een zware last op een kleine bevolking in verhouding tot een grote als gevolg van de ondeelbaarheid en de niet-verhandelbaarheid van collectieve goederen. Dit maakt de kosten per inwoner van het overheidsbestuur onverenigbaar hoog 7).

Voor Aruba zal de door het IMF aanbevolen sterke verhoging van de belastingdruk nog eens een wissel trekken op de bereidheid van de bevolking tot inleveren. De regering zal dan ook goed zichtbaar moeten maken hoe de nieuwe belastinginspanningen binnen niet al te lange tijd uitzicht op behoud c.q. verhoging van de nationale welvaart geven, want op dit moment zijn de enige directe beleidsinstrumenten die zij tot haar beschikking heeft het instellen dan wel opheffen van invoer- en uitvoerbepalingen voor goederen en deviezen. Maar dit mag haar er geenszins van weerhouden om *ontwikkelingsdoelen* te stellen ten aanzien van het welvaartsniveau van de samenleving. De doelstellingen kunnen worden geformuleerd in termen van werkgelegenheid, consumptie van goederen dan wel goud- en deviezenreserve. De hoofd-doelstelling moet zijn een menswaardig bestaan ('livability') 8) voor iedere Arubaan.

Voor de vraag welk ontwikkelingsbeleid Aruba moet voeren om dit te bereiken is de keuze van de technologie uitermate belangrijk. De meest gehoorde opvatting voor kleine landen in het algemeen is nog steeds dat zij kleinschalige arbeidsintensieve projecten dan wel projecten met aangepaste technologie ter hand zouden moeten nemen in kleine industriële bedrijven, bij voorkeur in de voortbrenging van voedingsmiddelen. Daartegenover staat de opvatting dat een land moet investeren in wat Milton Friedman noemt 'human capital', d.w.z. hoge prioriteit moet toekennen aan onderwijs, bevordering van technologische kennis en organiserend vermogen naast, zo niet boven, grote kapitaalintensieve fabrieksinstallaties 9). De stad als samenlevingsvorm leent zich daarvoor bij uitstek aangezien zij sinds mensenheugenis de voedingsbodem is voor ondernemersinitiatief en toepassing van menselijke kennis 10).

Met Oranjestad als groeipool en uitstralingskern kan er een wisselwerking ontstaan tussen de voordelen van een kleine gemeenschap en die van een stedelijke gemeenschap: de kleine gemeenschap kan met behulp van menselijke technologie een grote flexibiliteit krijgen, d.w.z. zij kan haar produktie- en handelsstructuur veranderen zon-

der groot verlies aan capaciteit. De stedelijke gemeenschap op haar beurt bezit agglomeratievoordelen. Aruba – en ook Curaçao – heeft aan de daarvoor benodigde menselijke kennis geen gebrek, want het niveau van het onderwijs en het scholingsniveau van de 'on-the-job' getrainde beroepsbevolking liggen er hoog.

Herstructurering van het bedrijfsleven

De belangrijke vraag is nu hoe de beleidsmatige nadruk op 'human capital' kan resulteren in de vestiging van ondernemingen op het eiland. De kosten van essentiële produktiefactoren als arbeid, water en energie zijn nu nog dermate hoog dat een onderneming ook met een aantal jaren belastingvrijdom zeer winstgevend zal moeten zijn om zich op Aruba te kunnen handhaven. Dit maakt de voorheen gehanteerde strategie van 'industrialization by invitation' bij voorbaat twijfelachtig. Een politiek van diversificatie van de produktie- en handelsstructuur zal dan ook in eerste instantie op de aanbodzijde van de economie, dat wil zeggen op de *eigen natuurlijke hulpbronnen* van het land, gericht moeten zijn. De volgende belangrijke punten kunnen in dit verband worden genoemd:

- inzicht in het toekomstige arbeidsaanbod ('manpower-planning') is een eerste vereiste. Voor een klein ontwikkelingsland is iedere hooggekwalificeerde kracht die na zijn opleiding emigreert om reden van een gebrek aan kansen in eigen land een verlies voor de samenleving;
- projecten die tot doel hebben de sterke passaatwindkracht op het eiland in bruikbare energie om te zetten dienen te worden geëntameerd;
- een onderzoek naar de mogelijkheden van hernieuwde goudwinning is aan te bevelen. Een kleinschalige opzet die kostendekkend is en 'forward linkages' meebrengt, zou mogelijk lokaal kunnen worden gefinancierd 11);
- de mogelijke oliewinning waarop men in Arubaanse politieke kringen hoop baseert heeft ten opzichte van fosfaat en goud het voordeel dat de techniek zich nog steeds ontwikkelt in de richting van goedkopere winningsmethoden. Maar in de huidige situatie van dalende olieprijsen wordt dat voordeel twijfelachtig.

Hier liggen de eerste kansen voor het bedrijfsleven, zij het dan dat deze activiteiten direct van overheidswege moeten worden gestimuleerd. Arbeidsplaatsen die de overheid daartoe creëert scheppen, anders dan in het rapport-Melchior wordt gesteld, wel degelijk inkomen 12).

4) Melchior Verenigde Bedrijven b.v., *Werkgelegenheid en inkomstenbronnen op Aruba*, Maastricht, januari 1986, becommentarieerd in *Vrij Nederland* van 8 februari 1986.

5) Ook het Antilliaanse bedrijfsleven onderkent dit met zoveel woorden, zie de *Bedrijvenenquête 1985*, blz. 4.

6) Met name Anton J. Butter, *An introduction to mini-economics*, B.R. Grüner Publishing, Amsterdam, 1985, en Bishnodat Persaud, *Small states, economic problems and prospects*, International Conference on the Economic Development of Small Countries, Malta, 22-24 mei 1985.

7) Th. J. Haan, De oliesector en de overheidsfinanciën van de Nederlandse Antillen, *ESB*, 27 februari 1985.

8) Term van Butter, op. cit., blz. 6.

9) Courtney M. Blackman, The economic development of small countries: a managerial approach, in: Basil A. Ince (red.), *Contemporary international relations in the Caribbean*, Port of Spain, 1979, en Thomas A. de Gregori, *Technology and the development of small countries*, paper gepresenteerd op de International Conference on the Economic Development of Small Countries, Malta, 22-24 mei 1985.

10) Jane Jacobs, *The economy of cities*, Random House, New York, 1970.

11) P. Stienstra, Delfstoffen op Aruba, *Intermediair*, jg. 21, nr. 39, 27 september 1985. Rond de laatste eeuwwisseling zijn er grote hoeveelheden fosfaat op Aruba gewonnen. Tot de eerste wereldoorlog heeft ook de goudwinning een belangrijke rol gespeeld en was bovendien rendabel.

12) Rapport-Melchior, blz. 10.

Maar om, bij wijze van volgende fase, ondernemers er toe te brengen voor de 'vrije markt' te produceren is het zaak de 'bottlenecks' in de verschillende bedrijfskolommen op te sporen en investeringen in die richting te leiden. Daarbij valt vooral te denken aan kleinmetaal-, kleinchemie- en installatiebedrijven als toeleverende sectoren voor de offshore-industrie en -dienstverlening. Bij de offshore-dienstverlening gaat het voornamelijk om transport – met het accent op de containerhaven in de Paardenbaai –, opslag en communicatie. Voor dat doel moet het eilandgebied in kaart worden gebracht op de manier zoals de aardrijkskundig onderzoeker dat doet, zodat alle geld-, goederen- en dienstenstromen zichtbaar worden als een netwerk van verbindingen.

Bij de voorbereiding van een stimuleringsbeleid is het wel zaak een aantal factoren in aanmerking te nemen die in grotere ontwikkelde landen niet direct voor de hand liggen. In een klein land, sterker nog: in een kleine gemeenschap, zijn cultuur, religie en persoonlijke banden nauw met politiek en economie verweven. Sterke familiebindingen, andere nauwe persoonsbetrekkingen en bepaalde belangentegenstellingen kunnen grote invloed op de politieke besluitvorming hebben 13).

De toekomstige rol van Nederland

In de situatie waarin de Nederlandse Antillen als geheel nog een zelfstandig rijksdeel vormden, gaf Nederland één bedrag aan ontwikkelingshulp en wel voor drie kwart gedeelte in de vorm van een schenking. Voor 1985 was dit f 265 mln. 14). Voor de komende jaren zal dit bedrag dus moeten worden gesplitst in twee bedragen, één voor Aruba en één voor de (overige vijf) Nederlandse Antillen. Los van de financiële bijstand ligt er voor Nederland een functie in het bevorderen van investeringen in kennisintensieve industrie op de Nederlandse Antillen, bij voorkeur in productieprocessen die op hun beurt weer andere technologische hoogwaardige activiteiten aantrekken. Naast de voedselproductie leent in het bijzonder de biotechnologie, waarin Nederland op onderzoekgebied een vooraanstaande plaats binnen Europa inneemt, zich voor toepassing in eilandgebieden waar woonmilieu en natuur vrijwel overal in elkaar overvloeien. Zulk een technologie heeft stellig een 'resource-creating' karakter omdat zij nieuwe technologische kennis en organiserend vermogen voortbrengt.

De toekomstige rol van Nederland bij het verbeteren van de economische structuur van Aruba – en mogelijk ook van de andere eilandgebieden – kan in de volgende drie punten worden samengevat:

- de verantwoordelijkheid voor de economische en maatschappelijke stabiliteit van Aruba maken het noodzakelijk dat de Nederlandse regering de ontwikkelingen in het Caraïbisch gebied, in het bijzonder de afhankelijkheidsrelaties met de Verenigde Staten, nauwlettend blijft volgen en in het onderhandelingsproces over de toekomstige sociaal-economische structuur van die landen betreft. Tot die ontwikkelingen hoort ook de politieke opstelling van Venezuela 15);
- Nederland kan aan het sociaal-economisch ontwikkelingsproces van Aruba in sterke mate positief bijdragen door kennisoverdracht over productieprocessen in technologisch hoogwaardige industrie en dienstverlening. In het bijzonder op voedselgebied is er een grote hoeveelheid technologische kennis. Van het grondoppervlak van Aruba is weliswaar 88% ongeschikt voor enige vorm van landbouw, maar de resterende 12% hoewel bepaald geen Hollands weidegebied, moet toch de moeite waard zijn om in ieder geval, mogelijk door middel van tuinbouw in kassen, te proberen een zodanige bijdrage aan de voedselvoorziening van straks 70.000 inwoners te leveren dat de invoer van voedsel uit het buitenland met een aantal procenten kan worden teruggebracht;
- essentieel voor een goed beleid is ook een herhaling

van de grondige analyse van de economische mogelijkheden van Aruba zoals die in 1979 door het Centraal Planbureau voor de Nederlandse Antillen als geheel is gemaakt 16). Daarbij zou echter niet meer zoals toen kunnen worden volstaan met het berekenen van macro-economische totalen. In het verlengde daarvan ligt een onderzoek naar de kosten van het landsbestuur om na te gaan wat de aanbevelingen van het IMF voor druk op de Arubaanse samenleving zullen leggen; ook op dit terrein zal de Nederlandse deskundigheid de komende tien jaren niet kunnen worden gemist 17).

Conclusie

De economische situatie van het eiland Aruba is, in het bijzonder wat de arbeidsmarkt betreft, na de sluiting van de Lago-raffinerij in 1985 uiterst somber geworden. En volgens de vooruitzichten van het Arubaanse bedrijfsleven zelf moet in 1986 of daarna het dieptepunt nog komen. Daarna kunnen de kansen zich keren wanneer aan een aantal strenge voorwaarden wordt voldaan. Behoud en versterking van de toeristische sector is noodzakelijk, maar mag niet ten koste gaan van nieuwe ondernemersactiviteit.

Mede op grond van internationale visies is er reden over de toekomstige ontwikkeling van Aruba niet al te pessimistisch te zijn. Het ontwikkelingsbeleid dat aan dat vooruitzicht vorm moet geven, zal zich dienen te richten op het benutten en uitbreiden van het aanwezige 'human capital' en op internationale goederen- en dienstenstromen, en zal aan Oranjestad de functie van groeipool en uitstralingskern moeten toekennen. Aruba moet daartoe worden bestuurd als een stad.

Nederland houdt een belangrijke verantwoordelijkheid voor het ontwikkelingsproces op Aruba. Maar om die te kunnen nemen moet er niet alleen verdragsruimte blijven voor enige Nederlandse sturing van dat proces, maar ook bereidheid van de Arubaanse regering om zich door meer dan uitsluitend populistische motieven te laten leiden.

Henk Hoogdonk

13) P.A. Cornelisse, Operations research en ontwikkelingsplanning. Verwachtingen van ontwikkelingsprogrammering, *Intermediair*, jg. 16, nr. 47, 21 november 1980.

14) Begroting voor het jaar 1986 van de Nederlandse Antillen, Tweede Kamer, zitting 1985-1986, 19 200, hoofdstuk IV, nr. 1.

15) Opmerkelijk is de belangrijke rol die veelal aan Venezuela wordt toegekend in de economische ontwikkeling van de Nederlandse Antillen. Maar hoewel er stellig historische, geografische en strategische bindingen tussen de beide landen bestaan is het op dit moment ondenkbaar dat Aruba de banden met Nederland zou willen verbreken om wille van een economische en politieke relatie met Venezuela.

16) Centraal Planbureau, *Marcha pa Progreso - Verkenning van de economische mogelijkheden van de Nederlandse Antillen*, 1979.

17) Het is voor dat doel van groot belang dat er op Aruba een instituut met universitaire status wordt gevestigd, waar alle kennis die met name in Nederland over het eiland is en wordt ontwikkeld en gepubliceerd het land binnenkomt en wordt verwerkt tot een vorm waarin zij voor de huidige en toekomstige Arubaanse samenleving bruikbaar is. De 'dependance' van de Universiteit van de Nederlandse Antillen zou hiervoor een specifieke onderzoekfunctie kunnen opbouwen.